

Ivica Žižić

NOVE ODREDBE O 'STAROM OBREDU'.
Motu proprio Benedikta XVI. Summorum pontificium

UDK: 265.3:264.7

Pregledni znanstveni članak

Primljeno 9/2007.

Sažetak

Ovaj rad sažeto prikazuje recentni Motu proprio Summorum Pontificium pape Benedikta XVI. Riječ je o svojevrsnoj 'liturgijskoj reformi' ili zaokretu u liturgijskoj reformi II. Vatikanskoga sabora koja izaziva nemali broj podijeljenih reakcija u Crkvi, te uzrokuje praktične, liturgijske i pravne probleme u primjeni novih liturgijskih odredbi. U prvom dijelu donosimo sadržaj Motu proprija podcrtavajući temeljne poruke i odredbe dokumenta. Drugi dio rada, u svjetlu prethodne analize, razmatra sadržaj Pisma upućenog svim biskupima kojim papa objašnjava razloge aktualizacije tradicionalnoga obreda i daje upute u provođenju odredbi sadržanih u Motu propriu. Treći dio se kritički osvrće na dva dokumenta pape Benedikta XVI. te progovara o teološkim problemima razumijevanja liturgije u novom Motu propriu. U četvrtom dijelu autor upozorava na pravne i pastoralne probleme koje uvjetuju nove uredbe Motu proprija Summorum Pontificium, te zaključno ukazuje na potrebu nastavka liturgijske obnove na temelju smjernica Drugog vatikanskog sabora.

Ključne riječi: Motu proprio Summorum Pontificium, Benedikt XVI., liturgijska obnova, stari obred, rimski misal

UVOD

Motu proprijem *Summorum Pontificium* i *Pismom* upućenim svim biskupima papa Benedikt XVI. je 7. srpnja 2007. omogućio slavljenje euharistije i (nekih) sakramenata po obredu važećem prije same koncilске reforme inicirane na Drugom vatikanskom

saboru. Ovim je rimski obred u Katoličkoj crkvi praktično 'udvostručen', a svim svećenicima dana mogućnost slavljenja euharistije (i nekih drugih sakramenta) po starome obredu koji je bio na snazi prije 1970., odnosno, prema starom misalu iz 1962. kojega je proglasio Ivan XXIII., a koji se još naziva i „Misalom sv. Pija V.“ ili pak „Tridentinskim misalom“, budući da je gotovo identičan obredu iz 1570. godine.

Uz *Motu proprio* Benedikt XVI. se obratio svim biskupima i *Pismom* u kojemu objašnjava motive i nakane, ali i probleme koje valja nadići u primjeni novih odredbi koje započinju s danom 14. rujna ove godine. U ovom radu ćemo prikazati dva spomenuta interventa Benedikta XVI. i to kroz četiri tematske cijeline: *Motu proprio Summorum Pontificium* (o 'dvije uporabe' rimskog obreda) i *Pismo* upućeno biskupima Katoličke Crkve o razlozima i primjeni *Motu proprija Summorum Pontificium*. U trećem dijelu donosimo kritički osvrt na teološke probleme razumijevanja liturgije u novom *Motu propriju*, a u četvrtom dijelu pokušat ćemo upozoriti na neke pravne i pastoralne probleme koje izazivaju i uvjetuju nove uredbe spomenutog *Motu proprija*.

1. MOTU PROPRIO SUMMORUM PONTIFICIUM: 'DVIJE UPORABE' RIMSKOG OBREDA

Tekst *Motu proprija Summorum Pontificium*¹ započinje sažetim prikazom povijesnog razvoja rimske liturgije počev od Grgura Velikog pa sve do Ivana Pavla II. ukazujući na sve one bitne etape koje su odredile njezinu fizionomiju. Na osobiti način papa spominje benediktinsku tradiciju koja je uvelike obogatila liturgiju i preko liturgije kulturu mnogih europskih naroda. Liturgija je, između ostaloga, postala izvor svetosti i pobožnosti tijekom stoljeća što je razlogom velike brige rimskih prvosvećenika, koji su s posebnim marom brinuli o liturgiji. Ne spominjući krizne faze kroz koje je prolazila rimska liturgija tijekom stoljeća pa sve do naših dana, papa Benedikt se zaustavlja na odlučujućem trenutku liturgijske reforme pape Pija V. koji je u potpunosti obnovio rimski obred na temeljima reformskih i doktrinalnih nakana Tridentskoga sabora.

¹ Cjeloviti tekst *Motu proprija Summorum Pontificium* na latinskom jeziku može se pronaći na vaticanskoj web stranici www.vatican.va. Budući da dokument nije objavljen na hrvatskom jeziku, upućujemo čitatelja na originalni tekst na latinskom jeziku (ili na prijevode na drugim europskim jezicima) objavljen na spomenutoj web stranici.

U tom pogledu za Benedikta XVI. je od osobite važnosti razvoj i reforma liturgijskih knjiga, osobito *Rimskog misala*, koji je sve do naših dana doživljavao različite reforme i prilagodbe, a sve s ciljem promicanja istinskoga duha liturgije. Drugim riječima, liturgija je živi organizam koji živi u kontinuitetu vjere. Rimski misal je tijekom stoljeća postupno poprimao nove oblike koji s prethodnim misalima „imaju veliku sličnost“. „Tako su rimski prvosvećenici djelovali da bi ovo liturgijsko zdanje ponovno zasjalo u svom svojem skladu i dostojanstvu“ – zaključuje papa. Odmah nakon prikaza 'linearnog' razvoja rimske liturgije i liturgijskih knjiga, papa se osvrće na problematiku onih vjernika i čitavih crkvenih zajednica koje su ostale privržene tradicionalnom obredu uobičajenom u posttridentinskoj liturgijskoj obnovi i zbog kojih je i sam papa Ivan Pavao II. posebnom izdanom sa strane mjerodavne Kongregacije za božanski kult (*Quattuor abhinc annos* od 3. 10. 1984.), a zatim i Motu proprijem *Ecclesia Dei* (od 2. 6. 1988. potaknut 'slučajem Lefebvre') najprije dozvolio, a zatim i potaknuo crkvene pastire da dopuste slavljenje euharistije po starome obredu za one vjernike i svećenike koji to izričito zatraže.

Na tragu te iste inicijative koju je pokrenuo Ivan Pavao II. kušajući se 'približiti' onim zajednicama koje su ostale vezane uz stari obred ili su pak otpale od Katoličke Crkve zbog neslaganja u pitanju liturgijske obnove ('slučaj Lefebvre i svećeničko bratstvo sv. Pija X.'), papa Benedikt se zalaže mnogo snažnije za jedinstvo s otpalim zajednicama i to preko liturgije, koja je (bila) jednim od 'kamena spoticanja', a sada bi, u svojem 'latinskom' obliku i 'tradicionalnoj' uporabi trebala vratiti izgubljeno zajedništvo i integritet vjere kod tradicionalističkih pokreta i zajednica kojih je, smatra papa Benedikt, u nekim krajevima 'nemali broj'. Stoga je o 'povratku' tradicionalnom obredu bilo riječi na Konzistoriju od 22. ožujka 2007. na kojem se papa posavjetovao s kardinalima o različitim vidovima spomenutog pitanja te donio niz odredbi, koje precizno određuju 'novo stanje' tradicionalnog rimskog obreda važećeg do 1970.

Konkretno, papa Benedikt već u prvom članku Motu proprija temelji sve slijedeće odredbe na izjednačavanju ili pak 'udvostručenju' rimskog obreda. U tom smislu tvrdi da Rimski misal proglašen od Pavla VI. jest *redovni* izraz *lex orandi*, te nadodaje da se i Rimski misal proglašen od Pija V. i ponovno izdan od Ivana XXIII. treba smatrati *izvanrednim* izrazom iste *lex orandi* po svojoj 'staroj i časnoj uporabi'. Zato, tvrdi papa

Benedikt, ova dva izraza *lex orandi* ne dovode do podijele *lex credendi*, nego su zapravo dvije uporabe jedinstvenog rimskog obreda. Polazeći od takve pretpostavke, Motu proprio donosi slijedeću odluku: „Zato je dopušteno slaviti Žrtvu Mise prema službenom izdanju Rimskog Misala proglašenog od bl. Ivana XXIII. 1962., koji nikada nije dokinut, kao izvanredna forma liturgije.“ I stoga uvjeti za uporabu ovog misala i druge odredbe sadržane u prethodnim dokumentima Ivana Pavla II. sada bivaju zamjenjene novim odredbama koje propisuje Motu proprio *Summorum Pontificium*.

Kroz slijedećih 11 članaka riječ je o uvjetima uporabe starog misala i o 'drugoj', odnosno 'izvanrednoj' formi rimske liturgije, koja prema papi Benediktu, nikada nije bila dokinuta, a sada biva proširena na cijelu Crkvu, odnosno dobiva svoje puno priznanje pod uvjetima koje propisuje Motu proprio. To pak znači da svaki svećenik u slavljenju euharistije 'bez naroda' može koristiti Rimski misal pape Ivana XXIII. ili Rimski misal Pavla VI. bez traženja posebnog dopuštenja od Apostolske stolice ili od svojega ordinarija. Članak 2. ipak izuzima vazmeno trodnevlje u kojem ostaje na snazi 'obnovljeni red' prema Misalu Pavla VI.

Članak 3. oslanja se na prethodno odredbu dopuštajući zajednicama posvećenog života i drugima zajedničko slavlje mise prema Rimskom misalu iz 1962., a prema odluci viših poglavara istih zajednica. Članak 4. proširuje isto 'pravo' na tradicionalni obred na sve one vjernike koji ga zatraže, ali pod uvjetima propisanim Motu proprio. Članak 5. to поближе objašnjava. Ako u župama postoji stalna grupa vjernika privržena staroj liturgijskoj tradiciji, koja želi euharistiju prema starom obredu, župnik je dužan 'rado prihvatiti njihove zahtjeve', te uskladiti ih s redovnom pastoralnom brigom pod vodstvom biskupa (kan. 392) izbjegavajući neslogu, a promičući jedinstvo Crkve. Stoga se misa po starom obredu na latinskom jeziku može slaviti običnim danima, ali i nedjeljima i blagdanima, kao i u drugim prigodama (ženidba, sprovodi, hodočašća...). Svećenici, kao što je to i predviđeno kanonskim propisima, trebaju biti bez zapreka za vršenje svećeničke službe i u punom zajedništvu s Crkvom. Posljednji paragraf članka 5. podsjeća da je u crkvama koje nisu samostanske niti župske, rektor crkve odgovoran za davanje dopuštenja slavljenja euharistije po 'starom obredu'. U gornji kontekst može biti smješten i članak 6. On predlaže i mogućnost čitanja na latinskom jeziku za vrijeme mise koristeći izdanja lekcionara priznatog od Apostolske stolice.

Članci 7-8 pokušavaju anticipirati rješenja problema koji će sasvim izvjesno nastati iz zahtjeva za 'starim obredom'. Tako u slučaju da župnik odbije grupu vjernika (o kojima se govori čl. 5) i ne udovolji njihovim željama za sudjelovanjem na misi po misalu Ivana XXIII., oni ga mogu prijaviti dijecezanskom biskupu koji treba prihvatiti njihove zahtjeve, a ukoliko im to ne može omogućiti, o problemu valja izvjestiti Papinsku komisiju *Ecclesia Dei* te zatražiti savjet i pomoć. I članak 8. ponavlja isto 'pravo na postupak' u slučaju 'nemogućnosti' ili 'zapreke' u primjeni prethodnog postupka. Biskup, naime, može zatražiti od iste Komisije savjet i pomoć u slučaju da zbog niza okolnosti nije u mogućnosti osigurati takvim grupama vjernika misu po 'starom obredu'.

Članak 9. dodatno proširuje mogućnost uporabe drugih liturgijskih knjiga u slavljenju sakramenta i časoslova. Dopušteno je koristiti stari ritual u slavljenju sakramenata krštenja, ženidbe, pokore i bolesničkog pomazanja 'ako je to na dobro duša'. Podjednako je dopušteno biskupima slaviti sakrament potvrde koristeći stari Rimski Pontifikal, a svim klericima je dopuštena uporaba Časoslova iz 1962.

U skladu s kan. 518., članak 10. daje mogućnost ordinariju da uspostavi osobnu župu u kojoj će se obdržavati stara forma rimskog obreda te da imenuje kapelana, obdržavajući uvijek propise Kanonskog prava. Posljednja dva članka odnose se na Papinsku komisiju *Ecclesia Dei*, uspostavljenu 1988., koja nastavlja vršiti svoje uobičajene zadatke po smjernicama rimskog prvosvećenika, nadzirujući obdržavanje i izvršenje Motu proprija.

Na koncu, papa Benedikt određuje datum 14. rujna 2007., blagdan Uzvišenja svetog križa, kao dan početka primjene novih liturgijskih propisa vezanih uz ponovnu uspostavu stare forme rimskog obreda proglašenog od Ivana XXIII., koja sada postaje 'izvanredna forma'.

2. PISMO BISKUPIMA O RAZLOZIMA I PRIMJENI MOTU PROPRIJA *SUMMORUM PONTIFICIUM*

Pismo koje je Benedikt XVI. uputio svim biskupima prigodom objavljivanja Motu proprija poblize objašnjava motive koje su ga dovele do novih odredbi o 'starom obredu', te daje upute pastirima

mjesnih crkava na koji način valja bdjeti nad obdržavanjem propisa sadržanih u Motu propriju. Tu je riječ i o otklanjanju strahova koji bi se mogli pojaviti u odnosu prema provođenju liturgijske obnove započete na II. Vatikanskom saboru. Pismo Benedikta XVI. isključuje mogućnost 'sukoba' između odredbi Motu proprija i autoriteta II. Vatikanskog sabora, jer, podsjeća papa, redovna forma rimskog obreda proglašena od Pavla VI. ostaje na snazi, dok prethodna forma postaje 'izvanredna'. Zato Pismo ističe da liturgijska reforma nije i ne treba biti stavljena 'u sumnju' i da se novim propisima o izvanrednoj formi rimskog obreda ne želi i ne trebaju stvarati podijele. Između ostalog Motu proprio oslobađa biskupe od uputa danih 1988. o davanju dopuštenja pojedincima za slavlje euharistije po starom obredu, a proširuje to pravo na sve svećenike i na vjernike koji to zatraže pod određenim uvjetima. Liturgijska reforma započeta na II. Vatikanskom saboru, prema mišljenju pape, nije ugrožena novim propisima, niti dovedena u pitanje 'udvostručenjem' rimskog obreda. Zapravo, papa Benedikt izričito niječe činjenicu 'dvaju obreda', a govori o 'dvama uporabama' istog rimskog obreda.

Druga točka Pisma biskupima koncentrira se na 'pravno' pitanje staroga obreda i njegovu ponovnu uspostavu zbog 'pomirenja' s odvojenim ili otpalim zajednicama privrženim staroj liturgijskoj tradiciji. Prema mišljenju Benedikta XVI., stari obred nije nikada pravno dokinut i zato je ostao uvijek na snazi, te je, zahvaljujući pravilnoj liturgijskoj formaciji i doprinosu liturgijskog pokreta u mnogim zemljama privukao mnoge osobe koje su ostale uz njega vezane. Između njih se osobito ističe pokret na čijem čelu je bio nadbiskup Lefebvre. U primjeni novih liturgijskih propisa i u uporabi novog rimskog misala, podsjeća papa, zabilježile su se mnoge deformacije u ime kreativnosti što je dovelo do konfuzije kod mnogih osoba duboko ukorijenjenih u vjeri Crkve. Zato je papa Ivan Pavao II. Motu proprijem *Ecclesia Dei* od 2. lipnja 1988. dao normativni okvir korištenja Misala iz 1962. te pozvao biskupe da udovolje molbama vjernika kako bi se ponovno uspostavilo zajedništvo Bratstva sv. Pija X. s Petrovim nasljednikom. To se pomirenje, nažalost, još uvijek nije ostvarilo. No, niz grupa je koristilo pogodnosti omogućene im Motu proprijem *Ecclesia Dei*, dok je uporaba starog Misala izvan ovih grupa ostala ograničena ponajviše neutemeljenim strahom da će koncilska liturgijska obnova biti ugrožena. Osim toga, naglašava papa, mnoge mlađe osobe otkrile su u staroj

liturgijskoj formi osobiti način susreta s Otajstvom Euharistije. Sve su to, prema viđenju Benedikta XVI., dovoljni razlozi za ponovnu uspostavu 'izvanredne forme' rimskog obreda.

Papa otklanja strahovanja da će uporaba Misala iz 1962. unijeti razdor i nered u župske zajednice i to jer izostaje liturgijska formacija i razumijevanje latinskog jezika, odnosno, zahtjevi za 'starim obredom', smatra papa, neće biti učestali zbog stvarne situacije vjerničkih zajednica. Time papa neizravno potvrđuje važnost kriterija 'aktivnog sudjelovanja'. Naime, 'uporaba starog misala pretpostavlja određenu mjeru liturgijske formacije i razumijevanja latinskog jezika; bilo jedna bilo druga stvar ne pronalaze se tako često'. Prikladna 'liturgijska formacija' podrazumijeva dobro poznavanje starog obreda koji, međutim, više ne postoji u liturgijskoj praksi. Za sve one koji će slaviti misu po misalu Ivana XXIII. taj je zahtjev za dobrim poznavanjem starog obreda neophodan kako liturgijski čini ne bi ostali samo izvanjski znakovi. Istodobno ovaj se zahtjev odnosi i na same vjernike, jer pretpostavlja njihovu sposobnost verbalne komunikacije na latinskom jeziku. Taj je preduvjet važan kako ne bi došlo i sa strane vjernika do liturgijskog formalizma s negativnim posljedicama.

Konačno, papa poziva biskupe na pastoralnu mudrost i ljubav u primjeni novih propisa. Dvije 'uporabe' rimskog obreda trebali bi se međusobno upotpunjavati i obogaćivati što će u budućnosti biti zadatak Komisije *Ecclesia Dei*, koja će se trebati suočiti s praktičnim mogućnostima povezivanja starog i obnovljenog obreda.

Papa ističe da između dvaju izdanja Rimskog misala ne postoji kontradikcija, niti prijelomni prekidi, nego da u povijesti liturgije postoji samo progresivni rast. Zato ono što je tradicija namrijela ostaje 'veliko i sveto', pa se nipošto ne može smatrati zabranjenim ili pak štetnim. Duhovno bogatstvo vjere Crkve u svojoj liturgiji, naime, ima svoje pravo mjesto koje valja vrjednovati u svim generacijama. Svi oni svećenici koji će slaviti euharistiju po 'starom obredu' nipošto ne bi smjeli u potpunosti isključiti slavlje po novom obredu, jer to ne bi bilo 'u skladu s priznanjem vrijednosti i svetosti novog obreda'.

Pozivajući se konačno i na II. Vatikanski sabor, papa podsjeća biskupe da su glavni liturzi u svojim mjesnim crkvama (Usp. SC, 22), te da njihov autoritet i odgovornost s novim normama neće biti umanjeni. U skladu s propisima sadržanim

u Motu proprijem, biskupi su pozvani intervenirati gdje bude potrebno, štoviše, zatražiti pomoć i savjet navedene papinske Komisije. Nakon tri godine od početka primjene Motu proprija oni su obavezni izvjestiti Svetu Stolicu o stanju primjene odredbi Motu proprija u njihovim mjesnim crkvama i o eventualnim problemima nastalim njihovom primjenom.

3. TEOLOŠKI PROBLEMI MOTU PROPRIJA

306

Motu proprio *Summorum Pontificium* i njemu priloženo *Pismo biskupima* izazvalo je podijeljenje reakcije odobravanja i skepse.² Liturgijski tradicionalizam koji ujedinjuje manji broj grupa i pokreta koji pripadaju Katoličkoj crkvi ili su pak otpali od iste, a hrani njihove ideološke nazore putem snažnog otpora prema nauci II. Vatikanskog sabora, liturgijskoj obnovi, prema teologiji neskolastičkog tipa i prema bilo kojoj vrsti 'posadašnjenja' Crkve, vjerojatno je našao u dokumentu pape Benedikta potku svojoj daljnjoj progresiji. Tome u prilog idu brojna odobravanja Motu proprija od tradicionalističkih pokreta i zajednica. Strahovanja da će dokument, koji u svojoj intenciji nalaže zadatak *ujedinjenja* kršćanske zajednice, zapravo nastaviti *razjedinjavati* katolike, pokazuje se opravdan u trenutku kada iste oduševljeno proglašavaju svoju nesumnjivu pobjedu u korist očuvanja 'tradicije' katoličke vjere dok niz nerazjašnjenih pastoralnih, pravnih i teoloških problema koje sa sobom vuče ovaj dokument iščekuje žurne odgovore.

Prema nekim autorima upravo je liturgijski tradicionalizam onaj kojega s takvim zajednicama dijeli i sam Benedikt XVI. i koji se provlači kroz obadva dokumenta kao 'glavna tema' čiji 'motivi' variraju između naglaska na tradiciji, traženja zajedništva s otpalim zajednicama te u konačnici uspostave 'dvostruke uporabe' rimskog obreda.³ Tradicionalisti pak, kako reče Romano Guardini, omiljeni papin teolog, „u obrani onoga što je tradicija

² O prvim reakcijama biskupa i biskupskih konferencija iz svijeta usp. *Il Regno* 14 (2007.), str. 436-437.

³ Među tekstovima - koji vrlo oštro analiziraju Motu proprio i *Pismo biskupima*, te kritiziraju teološke i pravne osnove spomenutih dokumenata valja izdvojiti recenziju Andrea Grillo, „Il motu proprio di Benedetto XVI Summorum pontificium e la sua recezione“, u: *Il Regno* 14 (2007.), str. 434-439. Isti autor sabrao je svoja razmišljanja o reformi i novim rizicima i problemima u provođenju liturgijske reforme obzirom na pokušaje 'povratka' rimske liturgije u predkoncilsko

brane ono što je prolazno, gubeći iz vida ono što je bitno“.⁴ Nadalje, zamjerka o snažnoj pravnoj intonaciji dokumenta, te o nedostatnoj povezanosti sa saborskim naukom o liturgiji daljnja je opravdana kritika interventa Benedikta XVI.

No, ovdje se zasigurno ne radi o traženju idejne biografije teološkog mišljenja liturgije Josepha Ratzingera, koja je zacijelo utjecala na neke stavove Motu propria⁵, još manje o svrstavanju ovog dokumenta u neke zadane ideološke okvire pojedinih zajednica i struja u Crkvi, nego o sagledavanju stvarnih teoloških temelja na kojima počiva posebno prvi dio dokumenta. Problemi iz kojih izranja recentni Motu proprio imaju zasigurno svoju dugu povijest, koja traje najmanje posljednja četiri desetljeća mukotrpane i u mnogim segmentima neostvarene liturgijske obnove započete na II. Vatikanskom saboru. No, njih valja sagledavati i u mnogo širem i složenijem okviru saborskog nauka o liturgiji kao i reaktivnoga otpora istome od nekih zajednica i pokreta, koji su u konačnici otpali od Katoličke crkve ne isključivo zbog reforme liturgije, nego zbog neprihvaćanja ukupnog nauka Crkve na Drugom vaticanskom saboru. Pokušaj približavanja pape Benedikta istim zajednicama preko ‘povratka’ liturgije u predkoncilsko stanje uspostavom ‘dvostruke uporabe’ rimskog obreda čini se u najmanju ruku neobičan. Budući da raskol sa spomenutim zajednicama nije samo liturgijske naravi, nego i doktrinalne, odnosno eklezijalne naravi njihovim neprihvaćanjem nauka posljednjeg crkvenog sabora, upitno je kako će ‘dvostruka uporaba’ rimskog obreda ostvariti jedinstvo s otpalim pokretima.

Upravo gore spomenuta ‘dvostruka uporaba’ rimskog obreda o kojem u više navrata govori Motu proprio iziskuje dodatno pojašnjenje u svjetlu papinog tumačenja u *Pismu biskupima*. Ona se, naime, ne odnosi toliko na ‘izmirenje’ s otpalim zajednicama, nego se prvotno odnosi na sve svećenike Katoličke crkve koji žele ili je pak zatraženo od njih od grupe vjernika slavlj e euharistije po starom obredu. Tu dvostruku uporabu rimskog obreda papa temelji na jedinstvu vjerovanja. Već u prvom članku papa ponavlja staro načelo na kojemu

stanje u knjizi *Oltre Pio V. La riforma liturgica nel conflitto di interpretazioni*, Queriniana, Brescia 2007.

⁴ R. Guardini, “Ein Wort zur liturgischen Frage”, u: Isti, *Liturgie und liturgische Bildung*, Mainz-Padeborn ²1991., str. 181.

⁵ Usp. J. Ratzinger, *Moj život – autobiografija*, Verbum, Split 2005.

temelji uporište svojega promišljanja: *lex orandi statuat legem credendi*. To pak znači da *lex orandi* sačinjava matricu našega vjerovanja i našega vjerničkog identiteta. Međutim, ekvivalentan odnos između *zakona vjerovanja* i *zakona moljenja* u Motu propriu ne dolazi do punog izraza. *Lex orandi* nije izjednačen s konkretnim obredom, njegovim simbolima i odnosima, nego sa 'značenjem' obreda, sa 'nevidljivim', 'pojmovnim', koje se obredom 'izražava'. Očigledno je da Motu proprio Benedikta XVI. predviđa dvije različite forme liturgije, koje se suodnose u kontinuitetu i uzajamnoj recipročnosti, ali su bitno ucjepljene u jedno jedinstveno vjerovanje. Time niti jedinstvo vjerovanja niti jedinstvo liturgije ne bi bilo ugroženo. No, ovim se otvara drugo, mnogo složenije pitanje o položaju liturgije spram vjerovanja. Nije li u toj logici liturgija sa svojom alternativnom 'dvostrukom uporabom' svedena na subordinirano 'sredstvo' dogmatskih evidencija i nije li time umanjeno njezino dostojanstvo *izvora i vrhunca* (SC, 10)?

Problem shvaćanja 'dvostruke uporabe' rimskog obreda dodatno se izoštrava, ako uzmemo zaozbilj činjenicu da je rimska liturgija *obred*, a obred je po svojoj naravi jedan jedinstveni 'red' (*ordo*), koji ne trpi 'različite uporabe' niti je u naravi obreda imati dvije različite forme.⁶ Oslonivši se pak na teologiju posljednjeg sabora sadržanu u *Sacrosanctum concilium*, jasno proizlazi važnost *jedinstva* rimskog obreda i njegove životne ucjepljenosti u *jedinstvo* vjerovanja (SC, 7-10). Iako papa tvrdi da se ne radi o alternativnom 'udvostručenju' rimskog obreda, nego udvostručenju 'uporabe' – redovne i izvanredne - stvarno stanje stvari ukazuje na postojanje *dvaju različitih formi* rimskog obreda, koje jamačno nisu autonomne niti indiferentne jedna prema drugoj, jer je obnovljeni red proglašen od Pavla VI. odgovor na duboku krizu koja je potresala stari obred još od vremena Pija V. Sve to sa sobom ne nosi samo niz perpleksnih teorijskih i teoloških posljedica, nego uvjetuje niz pastoralnih i liturgijskih problema o kojima ćemo progovoriti u slijedećim recima, a koje u konačnici pogađaju *jedinstvo* Crkve i u svojem vjerovanju i u svojem moljenju.

⁶ Usp. R. Tagliaferri, *La violazione del mondo. Ricerche di epistemologia liturgica*, C.L.V.- Edizioni Liturgiche, Roma 1996., str. 141-162.

4. PRAVNI I PASTORALNI PROBLEMI MOTU PROPRIJA *SUMMORUM PONTIFICIUM*

Na osnovi razmatranog problema 'dvostruke uporabe' rimskog obreda oslanja se nekoliko problema vezanih uz liturgijsko-pastoralni kontekst primjene odredbi Motu proprija *Summorum Pontificium*. Među prvima se nalazi ono pravno pitanje, koje se u nekoliko navrata ponavlja slijedeći uvijek isto mišljenje da prijašnji misal zapravo nikada nije bio dokinut, te je kao takav uvijek ostao na snazi. Ta je tvrdnja naišla na oštar prijem. Ugledni talijanski teolog Andrea Grillo osporava tu tvrdnju na temelju dvaju izvora, koji stoje u izravnoj opreci s papinim afirmacijama. Kodeks kanonskog prava (kan. 20.) kao i odgovor Kongregacije za božanski kult i disciplinu sakramenta iz 1999. jasno potvrđuju da prethodni obred biva zamjenjen novim samim proglašenjem istoga.⁷ Zato je misal Ivana XXII. prestao biti važeći proglašenjem misala Pavla VI. Izuzeci od općeg liturgijskog prava su mogući. Njih je uvažavao Ivan Pavao II. dopuštajući slavljenje liturgije po starom obredu držeći da je samo jedan obred na snazi, dok stari ostaje ograničen, uvjetovan i njegovo dopuštenje biva vezano uz autoritet mjesnog biskupa, 'prvog liturga' partikularne Crkve.

Motu proprio Benedikta XVI oslobađa biskupe od prava procjenjivanja i dopuštenja slavljenja po starom obredu u pojedinim slučajevima što stoji u stanovitom oprečnom odnosu naspram kanona 838. par. 4. To se pravo sada proširuje na sve svećenike, koji, držeći se propisa Motu proprija, mogu slaviti euharistiju po starom obredu ili pak na zahtjev vjernika. Svojevrsni 'bi-ritualizam' uveden Motu proprijem *Summorum Pontificium*, međutim, neće proći bez podijela i konflikata u pastoralnoj praksi. Praktično svaka 'stabilna' grupa vjernika može zatražiti misu po starom obredu (osim u vazmenom trodnevlju) i svaki svećenik može slaviti misu prema misalu Ivana XXIII. opravdavajući to pravima koja mu daje Motu proprio. U takvoj situaciji nije jasno

⁷ „Kan. 20 Kodeksa kanonskog prava kaže: „*Lex posterior abrogat priorem aut eidem derogat, si id expresse edicat aut illi sit directe contraria, aut totam de integro ordinat legis prioris materiam*.“ (Kasniji zakon ukida potpuno ili djelomice raniji, ako to izričito kaže, ili mu je izravno protivan, ili ako sasvim iznova uređuje predmet ranijeg zakona). Sukladno ovom principu, odgovor Kongregacije za božanski kult i disciplinu sakramenata od 3. lipnja 1999. (prot. 1411/99) izričito kaže da je *Rimski misal* odobren i proglašen autoritetom pape Pavla VI. jedina forma rimskog obreda u snazi jedinog općeg liturgijskog prava (usp. *EV* 18/1256).“ A. Grillo, „Il motu proprio...“, 439, bilješka 1.

kako će biskup, prvi liturg mjesne Crkve, osigurati jedinstvo Crkve u liturgiji osim da utemelji 'personalnu župu' u skladu s čl. 10. Motu proprija. S druge pak strane, što primjećuje i sam papa, slavljenje mise, drugih sakramenata i časoslova po starom obredu zahtjeva dobro poznavanje latinskog jezika i liturgijsku formaciju u tom obredu, koja u većini slučajeva izostaje. To pak ne znači da će nužno izostati zahtjevi za slavljenjem euharistije po misalu Ivana XXIII, ali sasvim sigurno nedostaju svećenici koji znaju pravilno slaviti misu po starom obredu. Međutim, svima je otvorena mogućnost slavljenja mise i sakramenata po starom obredu te je isti u svim oblicima 'jednakopravan' obnovljenom redu osim u slučajevima i izuzecima koje predviđa Motu proprio.

310

Iako papa u više navrata otklanja strahovanja da će Motu proprio unijeti razdore unutar Crkve, teško se oteti dojmu predviđanja da će 'liberalna' uporaba propisa osnažiti eskluzivizam tradicionalističkih struja, a na štetu župskih zajednica pa i samih svećenika često preopterećenih binacijama i trinacijama nedjeljom i blagdanom te pastoralnom skrbi za više župa. Ona može biti eventualno umanjena, štoviše obranjena, pozivom na jedinstvo Crkve, ali istom veoma teško nadzirana u konkretnoj pastoralnoj praksi. Motu proprio zapravo daje vrlo široke ovlasti svima onima koji žele slaviti liturgiju po obredu važećem do 1970., a koje samo djelomično može nadzirati mjesni biskup, jer 'izvanredna' forma rimskog obreda sada biva proširena na cijelu Crkvu, riskirajući krizom jedinstva Crkve u liturgiji i u redovnom pastoralu.

Takva 'liberalizacija' starog obreda, za koju papa smatra da neće ući u sukob s aktualnim, redovnim i neuvjetovanim obredom proglašenim od Pavla VI., budući da je 'izvanredna' forma', uvjetovana propisima Motu proprija, zacijelo ne osigurava nužno nadilaženje unutarcrkvenih svjetonazorskih kontrapozicija i postizanje jedinstva osobito sa tradicionalističkim grupama ukočenima u prošlost i nostalgичno vezanima uz prošle obrede. Zapravo, ne postoje dovoljna jamstva da liberalizacija starog obreda ne bi uzrokovala tešku napetost kod svih onih koji slijede redovni, novi, reformirani obred Crkve, budući da stari obred drže nadiđenim i nerazumljivim, jednom riječju stranim u ispovijesti kršćanske vjere.

U pastoralnoj praksi, međutim, postoji i drugi rizik, a taj je da upravo 'izvanredna' forma rimskog obreda, za koju prema

Motu propriju valja iskazivati maksimalno poštovanje, postane faktično 'prava' forma rimskog obreda, te da 'relativizira' redovnu formu rimskog obreda, koja je do sada bila jedna i jedina forma kojom Crkva slavi Pashalno Otajstvo.

Iz navedenog slijedi da je na papinu objekciju o 'međusobnom obogaćivanju' dvaju formi rimskog obreda, tj. o 'kontinuitetu' liturgijske tradicije veoma teško odgovoriti u praksi u kojoj sada paralelno koegzistiraju dva obreda. Novi obred je reakcija na duboku krizu starog obreda. Njihove se razlike ne daju jednostavno umanjiti. *Sacrosanctum Concilium* (47-57) traži da rimska liturgija otkrije samu sebe ponovnim pronalaženjem bogatstva Božje Riječi u euharistijskom slavlju, otkrićem važnosti i uloge homilije, molitve vjernika, narodnog jezika, jedinstva između dvaju stolova, koncelebracije - sve bitni elementi autentičnog liturgijskog slavlja koji u predkoncilskom obredu izostaju ili su pak zapali u dekadentno stanje ritualnog formalizma. Stoga je veoma teško potvrditi da se obredi međusobno ogledaju jedan u drugome. Liturgijska reforma i obnova radije zahtijeva svoj daljnji nastavak prema smjernicama Drugog vatikanskog sabora, negoli regresivni povratak 'sakralnoj uzvišenosti' starog obreda 'okamenjenog' prije 45 godina, povratak kalendarima zaustavljenim 1962., a koji se praktično i vjerojatno više neće moći pokrenuti.

UMJESTO ZAKLJUČKA

Obnavljanje kršćanske tradicije, pa tako i liturgijske tradicije, bez inkulturacije vodi neizbježno u regresivnu izoliranost. Povratak u važeću formu rimske liturgije do 1970. postavlja pitanje u kojemu to vremenu Crkva živi 2007. i kako će se ponovno ostvariti jedinstvo s otpalim tradicionalističkim i integralističkim zajednicama uvođenjem alternativne, 'izvanredne' forme rimskog obreda? Koje će biti izravne ili neizravne posljedice primjene novih odredbi Motu proprija za ostalu veliku većinu zajednica koje se pridržavaju 'redovne' forme rimskog obreda? Ne znači li liberalizacija starog obreda svojevrsni 'relativizam' naspram novog i jedinog rimskog obreda proglašenog od Pavla VI.? Konačno, može li liturgija – *culmen et fons* – cjelokupnog djelovanja Crkve biti prepuštena alternativnom i 'slobodnom izboru' pojedinih svećenika ili grupe vjernika?

Zatvaranje pred složenom stvarnošću današnjeg liturgijskog pitanja' otvara mnogobrojna pitanja o budućnosti liturgije i autentičnog kršćanskog iskustva, bitno vezanog uz sakramentalni događaj. U ime velebne i slavne tradicije ono ne bi smjelo biti umrtvljeno, nego bi upravo u sadašnjem trenutku i u sadašnjoj liturgiji Crkva trebala zadobivati izvornu životnost i vjerodostojnost. Motu proprio *Summorum Pontificium* naravno ne dovodi u pitanje bitnost liturgije za život Crkve, ali neizravno stavlja liturgijsku obnovu započetu u zadnjem crkvenom saboru u ozbiljnu kušnju kritične koegzistencije sa starim obredom na kojega se doista oslanja, ali ga i nadilazi.

NEW ORDERS ON THE «OLD RITE»
Motu proprio of Benedict XVI. *Summorum Pontificium*

Summary

This work concisely presents the document Motu proprio *Summorum Pontificium* of pope Benedict XVI. The subject is a sort of a «liturgical reform» or a swing in the liturgical reform of II. Vatican Council which brings about a considerable number of mixed reactions in the Church, and also causes practical, liturgical and legal problems in the employment of new liturgical orders. The first part presents the content of Motu proprio laying stress on the basic messages and orders of the document. The second part, in the light of previous analysis, deals with the content of the Letter sent to all bishops in which the pope explains the reasons of actualization of traditional rite and gives instructions as to the implementation of the orders contained in Motu proprio. The third part takes a critical view of the two documents of pope Benedict XVI. and discusses the theological problems of understanding the liturgy in the new Motu proprio. In the fourth part the author calls attention to legal and pastoral problems conditioned by the new orders of Motu proprio *Summorum Pontificium*. Finally, the author points to the need to continue liturgical renewal on the grounds of the Second Vatican Council guidelines.

Key words: Motu proprio *Summorum Pontificium*, Benedict XVI., liturgical renewal, old rite, Roman missal.